

Varga Róbert

Beszámoló a Klebelsberg Kunó Ösztöndíj támogatásával végzett 2018. évi levéltári kutatómunkáról

A kutatás címe: Munkácsi Állami Gimnázium iratai. Fond jegyzékkészítés és digitalizálás.

Kutatás helyszíne: Kárpátaljai Területi Állami Levéltár, Beregszász, Ukrajna.

A kutatás időtartalma: 2018. április 24–2018. május 24.

A kutatás tárgya: Munkácsi Állami Gimnázium felelhető idegen fond jegyzékének a lefordítása magyar nyelvre, ennek eredményeként pedig jegyzéket készíteni.

Kutatási tervemben a Munkácsi Állami Gimnázium fond jegyzékének idegen nyelvű tartalmak lefordítását és az alegységekben található iratok digitalizálást vállaltam. Számos alkalommal találkoztam olyan esettel ukrainai levéltárban, hogy a fond jegyzéknek található mappák nevei csak és kizárólag ukrán/orusz nyelven lehet elérni az adott intézményben. Természetesen ez nagy problémát okoz azon kutatók számára, akik nem rendelkeznek a fent megnevezett nyelvek ismeretével. Ezért úgy gondoltam, hogy egy magyar nyelven elérhető változat megkönnyíteni a Magyarországról érkező kutatók munkáit, akik esetleg az általam lefordított iratállománnyal szeretnék dolgozni. További fontos szempont volt a forrás választása szempontjából, hogy eddig nem találkoztam olyan kutatással, amely feltárta volna az említett intézményiratait. Pluszban elmondhatom, hogy azért is érdekelt fentebb megnevezett gimnázium, mert több kutatásom is volt Bereg vármegyére vonatkozólag katonai szempontok alapján. Kíváncsi voltam, hogy a diákok, tanárok között volt-e olyan személy, aki részt vett az első világháború harcaiba illetve mennyire befolyásolta az intézményt, diákokat, tanárokat a háború és a vele járó következmények. Ezek a szempontok mellett természetesen betekintést nyerhettem, hogy milyen témájú és mennyiségű források találhatóak a Kárpátaljai Területei Állami Levéltár beregszászi részlegében.¹

Levéltár forrásbázisa

A Kárpátaljai Területi Állami levéltár beregszászi részlegében található Munkácsi Állami Gimnázium iratai az 1541 fond jegyzékben. A fond jegyzékben négy opisz (alegység) van felosztva, melyben idegen nyelven vannak leírva az intézményre vonatkozó mappák iratai. Az alegységek nevei természetesen megegyeznek egymással (Munkácsi Állami Gimnázium). Kronológia határát tekintve 1905-től kezdődik, amikor a még az észak-keleti vármegyék és azon belül Bereg vármegye a Magyar Királyság részét képezte. A következő kronológiai határ 1918-1938, amikor Munkács városa és a vármegye Csehszlovákiához tartozott. A harmadik kronológiai határ 19138-1945 ez már azt az időszakot fedi le mikor megtörténik a határrevízió és a Magyar Királysághoz visszatér Kárpátalja. Az 1945-s határral zárul a fond jegyzék, amikor a szovjet csapatok elfoglalják Magyarország egész területét. A levéltár ahol a kutatást végeztem csak 1945-ig tárolja az iratokat. Az ezt követő úgynevezett szovjet időszakot már az Ungvári Központi Levéltárban őrzik. Az általam felsorolt kronológiai határokkal szeretném bemutatni, hogy az általam digitalizált iratok, milyen témakört fednek.

¹ Державного архіву Закарпатської області, місто Берегово

Kutatás színhelye

Ösztöndíj ideje alatt az Ukrajnában található Kárpátaljai állami területi levéltár beregszászi részlegében végeztem 2018. április 24 – 2018. május 24 közötti időszakban. Az ukrainai levéltári forrásanyag szerkezete erősen eltér a magyar levéltári anyagtól (Fond, opisz, odinicja zberihanja). Sajnos Ukrajna jelenleg számos nehézséggel küzd, katonai, gazdasági téren egyaránt. Ezeknek köszönhetően súlyos munkaerőhiány tapasztalható, amelynek tünetei Kárpátalján is jelen vannak. Meg kell említenem, hogy a levéltárban sok esetben képesítés nélküli személyeket alkalmaznak, amelynek eredményeként sok esetben a források nem tematikusan vannak rendezve. De ennek ellenére a levéltárban dolgozók nagy akarattal és lelkesedéssel végzik munkájukat. Az ide érkező kutatók pozitív élményekkel és tapasztalatokkal térhetnek haza. A beregszászi fióklevéltár iratállományát a négy volt vármegye (Bereg, Máramaros, Ung, Ugocsa) képezi, amelyek kronológiai határai 1600-tól egészen 1945-ig tart. Ez a hatalmas kronológia idő rengeteg a kutatóknak kincset érő iratok rajtőznek. Megtalálható a Rákóczi szabadságharcra vonatkozó források vagy akár az 1848/1849-es szabadságharcra vonatkozó iratok. Ide sorolható továbbá az I. világháborús, II. világháborús iratanyagok is. Olyan források rejtőznek meg a levéltár falain belül, amelyek sok esetben még a Magyar Nemzeti Levéltár állományában nem felelthetők. A holokauszt-kutatás szempontjából is nagyon fontos helyszín, mivel egyes a Magyar Nemzeti Levéltár és a Hadtörténeti Levéltárban őrzött iratok, amelyek Budapest 1944/45-ös ostroma idején megsemmisültek, itt hiánytalanul megtalálhatóak. Azok a külföldi kutatók, akik szeretnék kutatást végezni a levéltárban, szembe kell nézniük egy igen kellemetlen és hátrányos tényezővel. Az állományhoz elengedhetetlen útmutatók három nyelven találhatók meg: ukrán, orosz és cseh nyelven. Az utóbbi időben azonban egy igen biztató folyamat vette kezdetét a fent megfogalmazott probléma megoldása érdekében. Kutasi Ilona a beregszászi levéltár fióktitkárja és Mihailo Delehan Megyei Központú Levéltár igazgatójának² a közreműködésével sikerült megszerkeszteni illetve kiadni egy fond és államjegyzéket tartalmazó útmutatót. Mielőtt bárki elkezdené a kutató munkáját ajánlatos az adminisztrációs ügyeket kettőhétrel hamarabb elintézni. A rendszer nagyon bürokratikus és sok esetben akadozik. A munka nem kezdhető el természetesen levéltári engedély beszerzése nélkül. Itt formanyomtatvány szükséges, amely kitöltése után három lehetőség van: elektronikusan elküldeni Ungvárra (Kárpátaljai Területi Állami Levéltár központja) ahol jóváhagyják,

² DELEHAN MIHAJLO - KUTASSY ILONA: A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi osztályának magyar provenienciájú fondjai és leírási egységei 1919-ig és 1938-1945 között
(https://library.hungaricana.hu/hu/view/BFLV_Fa_04_Delehan-Kutassy_2009/?pg=0&layout=s)

második variáció személyesen felvinni, amely nagy nehézséget jelent azok számára, akik nem helyiek és nem ismerik az államnyelvet. A harmadik lehetőség pedig a beregszászi fiókintézetben hagyni és onnét továbbítják majd az illetékes személyeknek. Mind a három lehetőség után kettő hét várokozás szükséges, ennyi idő engedély jóváhagyására.

Fordítási munkák és fond jegyzék készítése.

A továbbiakban beszámolok arról, hogy én magam hogyan végeztem a kutatómunkát a levéltárban. Miután sikeresen elintéztem az engedély megszerzéséhez szükséges ügyeket kettőhét után meg is érkezett az engedély a beregszászi levéltárban. Ezt követően kértem ki a Munkácsi állami gimnázium fond jegyzékét. Meglepetés nem ért, mivel számítottam arra, hogy amit kikérek természetesen ukrán/országi nyelven kapom meg. Miután kezembe vettem, a kutatandó fond jegyzékét elkezdtem azoknak az összeírását melyet szerettem volna lefordítani. Ehhez ismét egy formanyomtatványt kellett kitöltenem ukrán nyelven, amit sikeresen el is rontottam több alkalommal. De a levéltárban dolgozó hölgyek türelmének és kitartásának köszönhetően sikeresen megugortam ezt az akadályt. Miután elsajátítottam a kitöltés hivatalos menetét, megkezdődött azoknak az idegen nyelvű mappák rendelése, amelyet szerettem volna lefordítani magyar nyelvre. Sajnos a dokumentumok igénylésének is van egy bizonyos maximális határa, amit nem lehet átlépni. Ennek tudatában természetesen a korlátok közötti legtöbb iratot kértem ki. Arra számítottam, hogy maximum egy napot vesz igényben a kikért anyagok kézhez vétele. Ez azonban nem így történt a már említett munkaerőhiány miatt. Három nap elteltével sikeresen vehettem át a kikért iratokat és kezddhettem munkához. Első lépés volt a digitalizálást, amelyet megnehezített, hogy egyes iratokról nem sikerült a legjobb képet készíteni. További iratok kikérésére is további több napot kellett várnom, így hasznosan töltve az időt a már digitalizált forrásokat elkezdtem ukrán/országi nyelvről magyarra fordítani. Azt gondoltam, hogy ez a munkafolyamat nem lesz hosszadalmas és nehéz, mivel megvan az olyan szintű nyelvi tudásom, amellyel sikeresen végre tudom hajtani a feladatot. Sajnos azonban ez nem bizonyult igaznak, mivel több esetben olyan összetett szláv nyelvű szóval találtam szembe magam, amelynek jelentését nem ismertem, vagy esetleg nem rendelkezik magyar megfelelővel. Természetesen ez nem jelenthetett akadályt és kihasználtam az ösztöndíj által nyújtott segítséget. A fordítás további menetében már szótár segítségét alkalmaztam, ami megkönnyítette a munkát. De még így is akadtak oly a kifejezések, szavak, amelyek nem rendelkeztek magyar megfelelővel. Ezért segítséget kellett kérnem egy ukrán nyelvszakos tanártól, akinek az útmutatása következtében sikerült értelmezhető magyar szót találnunk. A digitalizálás folyamata kettő hétig tartott ezzel

párhuzamosan pedig fordítottam a gimnáziumra vonatkozó fond jegyzéket. Ahhoz, hogy áttekinthető és minden szempontnak megfelelő magyar nyelvű jegyzéket készítek az általam lefordított címeket táblázatba szerkesztettem meg. A táblázat tematikus felépítését olyan szempontok alapján oldottam meg, amely megfelel mindenki számára. A táblázatot négy oszlopra osztottam fel. Első oszlopban kapott helyet a számozás, másodikban az alegység címe magyar nyelven, harmadik oszlopba került a kronológiai határ. Negyedik oszlopot első szerkesztésre nem készítettem, mivel az ukrán nyelvű változatban nem volt leírva, hogy egy alegység milyen mennyiségű forrásoldallal rendelkezik. A digitalizálás során, azonban már láthattam, hogy a dokumentumok pontosan hány oldal terjedelemben találhatók meg.

A fond jegyzék elkészítése alatt, alkalmam nyílt arra, hogy betekintést nyerjek milyen jellegű, iratok találhatók egy adott mappában. Sajnos, mivel nem volt feltüntetve az ukrán/orusz nyelvű leírásban, hogy egy mappa milyen iratmennyiséget rejt ezért csak később okozott számomra hatalmas meglepetést. Az általam fordított jegyzék a következő iratokat tartalmazta. Bemutatás alatt, nem szeretnék belemélyedni, hosszasan ecsetelni a mappák tartalmát. Inkább egy rövid tematikai áttekintést fogalmaztam meg a beszámolómban ezen részében.

Az első része a gimnázium irat állományának *1514. fond 1.számú alegysége* amelynek a neve Munkácsi állami gimnázium iratai. Az alegység összesen 79 mappát tartalmaz, amelyeket három részre lehet osztani. Első része az iratoknak osztálynaplók tartalmaz. Azonban, nem hagyományos naplókra kell gondolni olyanra, amelyben a tanulók félévi-évi tanulmányainak eredményét rögzítették. Az itt található naplók inkább olyan hivatalos oktatásban használt iratgyűjtemény, amely a bizonyítvány kiadására szolgált. Itt az osztályfőnökök leírták, hogy egyes tantárgyakból tanulóira lebontva milyen jegyet szereztek az első illetve második szemeszter alatt. Ezen kívül, az osztály vezetői rögzítették a hiányzásokat és azokat az esztétikai hibákat, amelyet a tanulók ejtettek dolgozatfüzetükbe illetve iskolában használt jegyzeteikbe. A dokumentumok második része a tanulók által elért eredményekről szól, vagyis a bizonyítványokról. Ha kronológiai határt szeretnénk húzni, akkor három részre bontható a mappa tartalma. 1905-1918 Osztrák–Magyar Monarchia időszaka, 1919-1938 Csehszlovák Köztársaság időszaka, amely alatt jelentősen átalakult a mai Kárpátalja oktatási rendszere. Itt elsősorban döntő fontosságú változás volt az államnyelv megváltoztatása de megfigyelhető, hogy az adminisztráció formái és meneti is megváltozott.³

³ KTÁL (Kárpátaljai Állami Levéltár) 1514. Fond, I. opisz. Munkácsi állami gimnázium iratai

1514 fond, 2 számú alegység, Munkácsi Állami Gimnázium iratai.⁴ Az alegység összesen 183 mappát tartalmaz. Itt már sokkalta színesebb összetételű dokumentumokkal lehet találkozni, nem csak osztálynaplók összességével. Több diáknak a személyes adatait rögzítő iratokat tartalmazó dokumentumok találhatók. Itt elsősorban arra kell gondolni, hogy az iskolakezdés előtt, vagy tanév előtt a diákokról a legfontosabb információkat összeírták és szükség esetén fel tudták használni (kicsapás, bukás, fegyelmi eljárás stb.) Legfontosabb a tanulók neve és pontos lakhelyük, ezt követte a szüleik neve foglalkozás és a család vallási összetétele. Az alegység egy kisebb része a Csehszlovák Köztársaság időszakával foglalkozik, ám az iratok döntő többsége inkább ország váltás időszakát öleli fel. Ugyanis 1938-ban a Magyar Királyság sikeres külpolitikai manőverezéseinek köszönhetően sikerült a mai Kárpátalja és Felvidék egy jelentős részét visszaszerezni és újra az anyaországhoz csatolnia. Ez az állam és hatalomváltás természetesen nem csak a gazdaságra, társadalomra számára jelentett nagy fordulatot, hanem az oktatásban is. Mivel a trianoni döntés értelmében a Csehszlovák Köztársaság megkapta Bereg, Ung és Ugocsa vármegyéket (amely a mai Kárpátalja jelentős százalékát tette ki) meghonosította saját oktatási rendszerét, amely nagy százalékban eltért a békeszerződés előtti dualista rendszerétől. Ahhoz természetesen, hogy a revíziót követően minden gördülékenyen és akadálymentesen menjen végbe biztosítani kellett a megfelelő gazdasági és katonai átmenet. Mindezek után térhetett át a magyar kormány oktatásüggyel foglalkozó minisztériuma a tanügy átszervezésére. Ennek megfelelően az alegységben számos levelezés található a Munkácsi gimnázium igazgatója és a Népi Oktatásügyi Minisztériummal. Itt fontos kérdések megvitatásáról leveleztek egymással: tanárok, tanárhiány, éves program, iskolafinanszírozás stb. Ebből is látszik, hogy nagyon alaposan és minden nehézséget lefedő tervet szerettek volna kidolgozni a helyi iskolák működésének folytatásához. Megtalálhatók olyan iratok is kettesszámú alegység mappáiban, mint könyvek, írószereknek a rendelése. Mindezt érdekes módon nem helyi szinten oldották meg (legalább az írószereket) hanem minden esetben a budapesti minisztériumhoz fordultak. Lényegében, mindez tekinthető egyfajta „rendelési” listának is, amely éves szinten az iskola felszereltségéről szóló igényt fogalmazták meg. Fontos továbbá megemlíteni, hogy több olyan forrás is található itt, amelyben az iskola állapotát írták le, éves szintre lebontva. Ezt elsősorban úgy kell érteni, hogy összeírták a gimnázium épületében keletkező anyagi károkat, legfontosabb kijavítandó, felújítandó dolgokat amelyek már nem tűrtek halasztást. Ezzel párhuzamosan, egyfajta iskolai látogatottsági listát is kiadott az intézmény igazgatója. Ez a

⁴KTÁL (Kárpátaljai Állami Levéltár) 1514. Fond, 2. opisz. Munkácsi állami gimnázium iratai.

látogatottság elsősorban a hiányzásokra és a tanulók iskolai látogatásáról szóltak. Ebben kaphatott pontos képet az oktatási rendszerben magasabb szinten álló hivatalnok, hogy milyen méreteket öltött a hiányzások száma hétre, hónapra, félévre és évre lebontva egy adott szemeszterben. Mindezeknek köszönhetően a Munkács városban működő gimnázium életében is meghonosodott az úgynevezett éves jelentések küldése az oktatási minisztériumba. Idővel természetesen ezek a hivatalos tájékoztatók egyre jobban kiterjedtek az iskola valamennyi egységére a tanári kartól megkezdve, diákokon át egészen a gimnáziumi munkásokig. Mint minden embernek így a tanároknak is fontos volt a munkájukért kapott fizetség. A megfelelő bérezést igyekezett megoldani a Horthy korszak kormányzata. Több úgynevezett „puhatolózási” levelet is küldtek, amelyből szerettek volna pontos képet kapni arról, hogy a tanárok elégedettek-e a munkájukért kapott jutatással. Ez fokozatosan erősödött, ahogyan Magyarország belépett a náci Németország oldalán a második világháborúba. Felmerül a laikus ember számára, hogy mi köze van a háborúnak a bérezéshez? Erre a válasz nagyon egyszerű! Amikor egy ország háborúban áll, akkor gazdasági erejét a katonai konfliktus megnyerésére irányítja és minden ennek a célnak rendel alá. Sok esetben nem érkeznek meg időben a fizetések, élelmiszer cikkek körében hiány lép fel. A mai Kárpátalja viszonylatában azonban még egy igen érdekes tényezőt kell figyelembe venni. Ez pedig nem más, mint a területen élő nagy létszámú az szláv kultúrkörhöz szorosan kötődő ukrán/ruszin kisebbség. Félő volt ugyanis, hogy a két népcsoport orosz testvéreikkel szimpatizálni fognak esetleg valamilyen államellenes tevékenységet folytatnak.

1514. Fond 3 számú alegysége Munkácsi Állami Gimnázium iratai, amely összesen 15 mappát tartalmaz. Mivel az idegen nyelvű jegyzékben nem szerepel, a pontos írat mennyiség ezért sajnos én sem láttam át az alegység mappáiban rejtőző iratmennyiséget. Az itt található források döntő mértékben a gimnázium igazgatójának jelentéseit tartalmazzák, éves szinten lebontva. Az iratok kronológiai határait, kettő részre lehet bontani: 1921-1936 a Csehszlovák Köztársaság időszaka, míg 1939-1945 Magyarországhoz visszacsatolt periódus. Evidens, hogy a cseh időszak iratanyagai az akkori államnyelven íródtak (cseh) ami arra enged következtetni, hogy az intézmény vezetősége megfelelő szinten beszélte azt. Természetesen a revíziót követő időszakban magyar nyelven kellett folytania a hivatalos adminisztrációt.⁵

Utolsó iratgyűjtemény az *1514. fond 4. számú alegysége Munkácsi Állami Gimnázium iratai*. Az eddig általam fordított levéltári források alapján terjedelemben ez volt a legkisebb. Itt található dokumentumok lényegesen az 1938 esztendő köré épül, de elvértve megtalálható

⁵ KTÁL (Kárpátaljai Állami Levéltár) 1514. Fond, 2. opisz. Munkácsi állami gimnázium iratai.

1932, 1939-es években írt iratok is. A fő témaköre a forrásoknak a tanárok számára kötelezően előírt állami védelmi alapba való befizetések összege, illetve kik voltak azok a tanárok, akik ennek nem tette eleget. Továbbá megtalálható a négyes számú alegységben diákokról szóló iratok. Itt az esetek döntő többségében a vallási összetétel került összeírásra.

Témában való elmélyülés

Szerettem volna jobban belemélyedni, nem csak a gimnáziumba, hanem a korabeli Munkács városának a történetében is. Megismerni, hogy hol is volt ez a gimnázium esetleg a tanárok hol laktak. Ezért vásároltam olyan tematikájú szakkönyveket, amelyek Kárpátalja, Munkács térségének történetével foglalkozik. A szakkönyvek olvasása alatt sok új eddig általam nem ismert információkkal ismertem meg. A mai Kárpátalja története kutatói szempontból igazi kincses bányá. Mivel egyre jobban beleástam magam a Kárpátalja, Munkács 1900-1945 közötti időszakára vonatkozó történetében a következő lépcsőfok volt, hogy betekintést nyerjek a dualista korszak oktatásába. Első körben szerettem volna egy általános képet kapni az 1867-1918 közötti oktatáspolitikáról evidens, hogy ez a kronológiai határ az Osztrák–Magyar Monarchia éveit öleli fel. Olyan szerzők munkáját olvastam, mint: *Sásdi Tamás: Kultúra a dualizmuskori Magyarországon*. Szerintem a fent megnevezett munka minden olyan kutató számára egyfajta alapot adhat, aki a korszakra vonatkozólag szeretne foglalkozni a kultúrával és oktatással. Természetesen oktatással kapcsolatban tovább építettem hiányos tudásomat immár tanulmányok olvasásával kiegészítve. Nagyszerű írást olvashattam el Jakab Györgytől, aki a *Nemzetiség és oktatás a dualizmuskori Magyarországon* címmel írt egy remek tanulmányt.⁶ Érdekes tanulmányt írt Kovács Krisztina Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógiai Kar Pedagógiai Intézet Szarvas, Gyermeknevelési és Módszertani Tanszék tanulója. Munkájának a címe: *A néptanítói szakmások alakulása két dualizmuskori neveléstan-könyv tanítóképének elemzése tükrében*. A tanulmány több szempontból is igen hasznosnak tartottam elolvasás után. Mivel a cseh nyelv ismerete hiányos számomra, ezért Csehszlovák Köztársaság oktatáspolitikájában nem sikerült elmélyülnöm. Ennek köszönhetően több időszak maradt a Horthy korszakra vonatkozó oktatásba. Egyik legfontosabb a témával foglalkozó munka *Romsics Ignác: Horthy korszak*. A

⁶ JAKAB György: *Nemzetiség és oktatás a dualizmuskori Magyarországon*. Elérhető: file:///C:/Users/RedComp/Documents/NPT_93_02.pdf

szelő által leírtak nagyszerű alapot szolálnak a korszakra vonatkozó alapvető információkra.⁷

Digitalizálási folyamat.

A fordítási munkafolyamatot sikerült 2018. május 12-án befejezni. Ezt követően nekiláttam a munka második fázisának, amely nem volt más, mint a források digitalizálása. A munkát kicsit nehezítette a már említett levéltári munkások között felmerülő emberhiány. De mindezek ellenére a levéltáros hölgyek igyekeztek mindent elkövetni, hogy a munka haladjon. Azonban nagy meglepetéssel találtam szembe magam. Ez nem volt más, mint a források mennyisége. Ugyanis a levéltári fond jegyzékben sajnos nem szerepelt, hogy egy alegység milyen terjedelmű iratokat tartalmaz

A digitalizálást az egyes számú alegységgel kezdtem. Név szerint *1514. fond, 1 számú alegység, Munkácsi Állami Gimnázium iratai*. Az alegység osztálynaplók összességéből állt. Egy napló átlagosan 250-350 oldalt tartalmazott. Mindez azt eredményezte, hogy egy nap csupán kettő-három naplót sikerült befotózni, nagy erőfeszítés árán. Mivel történelem tanárként dolgozom Kárpátalján, így izgatottan vetettem bele magam a munkába. Kíváncsi voltam, hogy régi időkben hogyan is nézhetett ki egy osztálynapló, mit jegyeztek fel benne a tanárok, milyen érdemjegyeket szereztek a tanulók. A naplók külső borítója hasonló a ma használtakéhoz. Egy címezési rész, melyik intézmény tulajdona illetve valószínűleg az ezt megelőző levéltári dolgozók tollal feljegyezték mellé a fond nevét, alegység nevét.

A napló kinyitását követően egy címezési rész található, amelyet az adott osztály osztályfőnökének kellett kitöltenie. Ez a fajta adminisztrációs rész tartalmazta, hogy melyik iskoláról van szó. Következő sorba kellett beírni, hogy melyik osztály például: 1-A osztály. Ezt követően, került feljegyzésre, hogy melyik tanítási évben íródott a napló. Külön rész foglalkozik a tanulók létszámával, amely számomra érdekes volt, hogy a nebulók átlagos létszáma egy osztályban 10-30 között mozgott. Mindez igen megdöbbentő ugyanis az általam tanított osztályok átlag létszáma 8-15 között mozog. Külön táblázat foglalkozik az osztályok összetételével, ugyan ott ahol a címezési rész található. A táblázatban található olyan információk, mint: hányan ismételték osztályt, honnét léptek fel, magán tanulók létszáma és a helyi lakosú diákok létszáma. Ezekből az összetevőkből állt fel egy gimnáziumi osztály Munkács városában. Ugyan itt szerepel még egy igen érdekes táblázat, amelyet egyfajta statisztikának lehet nevezni. Ebben szerepelnek a tanulók által megszerzett jegyek összesítése,

⁷ https://www.magyarmenedek.com/products/13248/A_Horthy-korszak_-_Romsics_Ignac.htm

hány jeles, kitűnő, elégséges esetleg elégtelen jegyet szereztek a diákok. Természetesen ezt a részt, hivatalos aláírások zárják le. Kettő darab kézjegy található meg, amely az igazgatóé illetve az adott osztály osztályfőnökéé. Sajnos az aláírásokból nem lehet tisztán kivenni, hogy hogyan is hívták az osztályfőnököket. Tovább lapozva a naplókban, már az izgalmas részek következtek, tanulók és az általuk szerzett érdemjegyek. Természetesen a neveket ABC sorrendbe írták be, ezzel megvan a rendszeresség. Az jegyek, tantárgyak táblázatba vannak megszerkesztve. Ilyen például Bakó Páll 1905/1906 tanévi eredményei. A tanuló megnevezését követően, fel van tüntetve, édesanyja/édesapja neve, ezt megelőző éven melyik osztályból lépett elő és tandíj vagy tandíjmentesi státuszban tanul-e a gimnáziumban. A naplóban összesen tizenkilenc tantárgy neve található meg: vallástan, magyar nyelve, latin nyelv, görög nyelv, görögpótló irodalom, görögpótló rajz, német nyelv, történelem, földrajz, természetrajz, természettan, mennyiségtan, rajz geometria, bölcsészet, szépírás, testgyakorlás, ének és egészségtan. Természetesen ez egy átlagos lista, amelynek következtében nem minden osztály ugyan azt tanulta. A már fentebb említett Bakó Páll, például nem tanult görög nyelvet, görögpótló irodalmat, görögpótló rajzot, német nyelvet, történelmet stb. A tantárgyakból megszerzett jegyeket kettő részre osztották fel egy első féléves és egy második féléves periódusra. Páll jegyiből kitűnik, hogy egy átlagosnál kicsit jobb tanulóról van szó. Jegyei között rengetek jó érdemjegy található meg elsősorban a számtannal kapcsolatos tantárgyakból. Érdekes, hogy az első-második féléves jegyeken kívül még a naplóban található a leadott dolgozatok minőségét firtató feljegyzés is. Itt több kérdés is felvetődött bennem, hogy mire is értik ezt. Rövid utánajárás és lovasát követően rájöttem, hogy esztétikai szempontokat vették ott figyelembe. Tehát, hogyan nézett ki a dolgozata, szépen volt-e írva, nem rendelkezett „szamárfülekkel” stb. Az általam vizsgált korszakban is odafigyeltek a hiányzásokra. Minden tanulónak feljegyezték az első illetve második félévben összegyűjtött hiányzásait. Itt kettő csoportra osztották ezeket. Első csoportba kerültek az igazolt hiányzásoknak a számai. Érdekes, hogy Bakó Páll első féléves igazolt hiányzásainak a száma elérte a tízen hármat. Második csoportba kerültek az igazolatlan hiányzások, amivel nem rendelkezett az említett tanuló. Érdekesség még a továbbiakban, hogy a tanév második részében az igazolt hiányzásoknak a száma nem csak elérte, hanem meg is haladta az első félévét. Páll, mint a gimnázium tanulója összesen második félévben tízen kilencszer hiányzott és hasonlóan az előző félévhez igazolatlan hiányzással nem rendelkezett. A tanulmányi teljesítményeken kívül figyelembe vették a diákok iskolai intézményben mutatott magatartási viselkedését is. A naplóban ennek az értékelési folyamatnak is külön helyet szántak. A digitalizálás alatt arra lettem figyelmes, hogy a tanulók döntő többségének a magaviselete

vagy jó minősítést kapott vagy pedig kiválóra értékelte az osztályfőnöke. Természetesen az első-második félév sikeres teljesítését követően a gimnázium tanári kara összeült és egy közös megbeszélésen értékelték a hátuk mögött hagyott tanévet. Ezen a tanári értekezleten alaposan összegezték a tanulók eredményeit, amely során eldöntötték ki mehet tovább felsőbb osztályokba és ki az, akinek évet kell ismételnie. Nagyon alacsony számban fordult elő az, hogy évet ismétljen egy-egy tanuló. Ez elsősorban akkor fordulhatott elő, ha a tanuló jegyeinek döntő többsége elégedetlen minősítést kapott. Az átvezetés a következő osztályba kettő embernek kellett engedélyezni: osztályfőnöknek, igazgatónak. Amikor az ő aláírásukkal hitelesítették a dokumentumot az adott tanuló akkor léphetett feljebb a következő osztályba. Az osztálynaplón kívül az alegység tartalmaz még bizonyítványokat azon diákok részére, akik sikeresen befejezték az adott tanévet és tantárgyaik összértéke nem negatív érdemjegyek domináltak.

A következő alegység, amelyet digitalizáltam a 3-mas számot viseli. A források tematikája teljes mértékben iskolai leírásokat tartalmaz. Első része a Csehszlovák Köztársaság időszakát foglalja magába. Itt természetesen a Munkácsi állami gimnáziumról szóló jelentések iratok cseh nyelven íródtak. Az iratok másik része már magyar nyelven íródott. A források leírásokat tartalmaznak az intézmény tanáiról, diákjairól a hátuk mögött hagyott tanévről illetve a gimnázium terveiről.

A digitalizálás során számos meglepő nehézséggel találtam magam, amelyre nem voltam felkészülve. Az első és talán legnagyobb akadályt a levéltári iratokat szétosztó hölgy közölte velem. Megkérdezte tőlem biztosan szeretném-e digitalizálni az általam kikért dokumentumokat. Természetesen egyértelmű választ adtam erre a felvetett kérdésre. Ekkor jött a „fekete leves” mivel közölte, hogy a gimnázium osztálynaplói terjedelme 200-350 oldal. Mindez nem volt feltüntetve a gimnázium fond jegyzékében található idegen nyelvű alegység leírásában. Természetesen ez nem a jelen levéltári alkalmazottak hibája, mivel az ilyen jellegű dokumentumok szerkesztése még az 1950-1960 években történt. Ennek a mulasztásnak köszönhetően lépett fel a fentebb leírt probléma. A digitalizálási folyamatot tovább nehezítette az általam már több alkalommal megemlített munkaerőhiány. Az intézmény ennek köszönhetően nem minden alkalommal tud megfelelően működni. Ezért egy nap fotózásra kettő-három naplót sikerült befotózni (200 -300 oldalt sikerült egy nap fotózásra). Ennek következtében a legnagyobb alegységi számmal rendelkező forrásbázist, nem sikerült digitalizálni. További problémaként szeretném megemlíteni, hogy az általam digitalizált fond és azon belül az 1 számú alegység nem minden dokumentumát tárolják a beregszászi levéltárban. Pontosa választ nem kaptam arra, hogy a hiányzó mappákat hol tudnám

megtalálni. Arra kaptam ígéretet, hogy a kérdésemet továbbítják az Ungváron található központba.

További célok a forrással kapcsolatában

Mivel az ösztöndíj által nyújtott egy hónapos keret nem bizonyult elegendőnek. Ugyanis első sorban sok időt vett igénybe a fordítási munkálatok. Másodszorban mivel az idegen nyelvű fond jegyzékben nem szerepelt, hogy az adott alegységben található mappák milyen terjedelmű iratok találhatóak. Ezért a digitalizálást nem sikerült kiterjeszti időhiány miatt az egész forrásbázisra. Éppen ennek következtében fontos cél számomra, hogy a következő sikeres Klebelsberg Kunó ösztöndíj elnyerése után (remélhetőleg egy hónapnál nagyobb időszakra) a digitalizálást befejezzem. Úgy gondolom, hogy az általam fordított/digitalizált Munkácsi állami gimnázium iratai több kutatás kiindulópontja is lehet. Olyan kutatók számára is forrást biztosíthat, aki a Csehszlovák Köztársaság időszakával foglalkozik, esetleg annak oktatáspolitikájával és következményeivel. Továbbá fontos forrásokat tartalmaz az 1938-1945 közötti időszakra, amikor megkezdődik a határrevíziók időszaka Magyarország történetében. Azok a kutatók, akik erre az időszakra vonatkozóan végeznek kutatást fontos építőeleme lehet munkájuknak Kárpátalja vonatkozásában. Itt több a korszakra vonatkozó fontos mozzanattal is meglehet ismerkedni: revízió, oktatáspolitikai, második világháború stb.

Ezúton szeretném megköszönni, hogy részese lehettem a 2018-as Klebelsberg Kunó ösztöndíjnak. Fontos tapasztalatokkal, élményekkel lettem gazdagabb amelyet hasznosítani tudok a további kutatói munkámhoz.

Időrendi beosztás a Klebelsberg Kunó ösztöndíj ideje alatt

Dátum	Tevékenység
2018. 04. 24	Az ösztöndíj kezdeti időpontja.
2018. 04. 24	Ukrán/orosz nyelvű fond jegyzék fordítása. Táblázat szerkesztés.
2018. 05. 12	Munkácsi állami gimnázium iratainak digitalizálása.
2018. 05. 24	Az ösztöndíj egy hónapos időtartalmának vége.

Dátum 2018. 08. 02

Aláírás

